

ΕΘΝΙΚΟ ΚΑΙ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ
ΣΧΟΛΗ ΝΟΜΙΚΩΝ, ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΝΟΜΙΚΗΣ – ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΟΣ ΚΥΚΛΟΣ ΣΠΟΥΔΩΝ ΔΗΜΟΣΙΟΥ
ΔΙΚΑΙΟΥ
ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΙΚΟ ΔΙΚΑΙΟ
ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ Α. ΔΗΜΗΤΡΟΠΟΥΛΟΣ

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ ΕΡΓΑΣΙΑΣ ΒΑΣΙΛΙΚΗ ΧΑΝΤΖΗ

«ΑΡΘΡΟ 7 ΠΑΡ. 4 ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΟΣ: ΤΟ ΔΙΚΑΙΩΜΑ ΑΠΟΖΗΜΙΩΣΗΣ ΤΩΝ ΑΔΙΚΩΣ ΚΑΤΑΔΙΚΑΣΘΗΚΑΣΘΕΝΤΩΝ Η ΠΑΡΑΝΟΜΑ ΣΤΕΡΗΘΕΝΤΩΝ ΤΗΝ ΠΡΟΣΩΠΙΚΗ ΤΟΥΣ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ».

I. Το άρθρο 7 του Συντάγματος οριοθετεί τις διάφορες πτυχές και προϋποθέσεις επιβολής του ποινικού κολασμού, θεσμού που προσβάλλει καίρια την ελευθερία και την προσωπικότητα του ανθρώπου, ώστε οι βασικές αρχές ρύθμισής του, ήτοι α) η αρχή *nullum crimen nulla poena sine lege*, β) το τεκμήριο αθωότητας του κατηγορουμένου και γ) οι θεμελιώδεις κανόνες επιβολής και εκτίσεως της ποινής, να απαντώνται ήδη στα πρώτα συνταγματικά κείμενα και στις διακηρύξεις περί ανθρωπίνων δικαιωμάτων και ελευθεριών.

Συστηματικά, λοιπόν, το άρθρο 7 του Συντάγματος εντάσσεται στις συνταγματικές διατάξεις που προστατεύουν τα θεμελιώδη δικαιώματα και τις ελευθερίες του ατόμου. Ειδικότερα, το άρθρο τούτο, απέναντι μεν στην κρατική εξουσία λειτουργεί ως *φραγμός* σε ενδεχόμενη *κατάχρηση* της ποινικής καταστολής εκ μέρους των διωκτικών αρχών, απέναντι, δε, στον πολίτη λειτουργεί ως *εγγύηση* ότι *δεν θα αιφνιδιαστεί* με την ποινική καταστολή στην ελεύθερη ανάπτυξη της κοινωνικής του δραστηριότητας¹.

Πτυχή του δικαιώματος αυτού, είναι το δικαίωμα αποζημιώσεως, σύμφωνα με νόμο, σε όσους καταδικάστηκαν, προφυλακίστηκαν ή με άλλο τρόπο στερήθηκαν άδικα ή παράνομα την προσωπική τους ελευθερία, κατ' άρθρο 7 παρ. 4. Το Σύνταγμα επομένως, αναγνωρίζει ιδιαίτερη σημασία στην ορθή και δίκαιη απονομή της ποινικής δικαιοσύνης, η έλλειψη της οποίας έχει τόσο δυσβάστακτες επιπτώσεις στην προσωπικότητα και αξιοπρέπεια του ατόμου, ώστε θα πρέπει αν μη τι άλλο να του

¹ Ιωάννης Μανωλεδάκης, σε: «*Ερμηνεία του Συντάγματος*», Γιώργος Κασσιμάτης – Κώστας Μαυριάς, Τόμος Α', Δεύτερη Έκδοση, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, 2003, σελ. 10.

αναγνωρισθεί δικαίωμα αποζημίωσης για τη στέρηση της ελευθερίας του, την οποία παράνομα ή άδικα υπέστη.

Η διάταξη σε καμία περίπτωση δεν αποτελεί μομφή ή «τιμωρία» στο κράτος και τους «κακούς» ή «αμελείς» δικαστές, όσο και αν η πρακτική εφαρμογή του άρθρου αυτού, αποδεικνύει στην πράξη ότι κάπως έτσι την αντιλαμβανόταν η πολιτεία και ο κοινός νομοθέτης. Τα υποκείμενα του δικαιώματος του άρθρου 7 παρ. 4, είναι τα «θύματα» που δημιουργεί το ίδιο το κράτος κατά την ενάσκηση της ποινικής λειτουργίας, που κι αυτή, σαν έργο ανθρώπινο, είναι αναπόφευκτα ατελής και υπόκειται σε σφάλματα και πλάνες (*Errare humanum est*). Γι' αυτό και η αποζημίωση των προσώπων αυτών, αποτελεί πρωταρχικό αίτημα, ηθικό, κοινωνικό και δικαϊκό, γενικά αναγνωρισμένο στους εξελιγμένους λαούς².

II. Ο νόμος, κατ' επιταγή του Συντάγματος, ο οποίος ορίζει τις προϋποθέσεις επιδικάσεως της αποζημίωσης, είναι ο Κώδικας Ποινικής Δικονομίας, στα άρθρα 533 έως 545. Οι διατάξεις των άρθρων αυτών άλλαξαν με τον Ν. 2915 της 29.5.2001 «Επιτάχυνση της πολιτικής διαδικασίας ενώπιον των πολιτικών δικαστηρίων και λοιπές δικονομικές διατάξεις», καθιστώντας δικαιότερες τις προϋποθέσεις και απλούστερη τη διαδικασία χορήγησής του.

Υπό τον προϋσχύσαντα Κώδικα Ποινικής Δικονομίας, πρόσωπα, τα οποία εδικαιούνται αποζημίωση ήταν α) όσοι καταδικάσθηκαν με απόφαση πλημμελειοδικείου, εφετείου ή μικτού ορκωτού δικαστηρίου και μετέπειτα αθωώθηκαν ή τους επιβλήθηκε μικρότερη ποινή, ενώ είχαν εκτίσει ολικά ή μερικά την προηγούμενος επιβληθείσα ποινή, β) όσοι κρατήθηκαν προσωρινά και κατόπιν αθωώθηκαν με βούλευμα δικαστικού συμβουλίου ή με απόφαση των ανωτέρω δικαστηρίων, αν από τη διαδικασία προέκυψε ότι δεν τέλεσαν την αξιόποινη πράξη για την οποία κρατήθηκαν προσωρινά ή ότι δεν υπάρχει γι' αυτήν κάποια βάσιμη ένδειξη, και γ) εκείνοι απέναντι στους οποίους ο καταδικασμένος ή ο προσωρινά κρατούμενος είχε σύμφωνα με το νόμο υποχρέωση διατροφής (άρθρα 533-534 Κ.Π.Δ.).

Όσον αφορά τους αλλοδαπούς, το άρθρο 543 Κ.Π.Δ. όριζε, ότι οι διατάξεις περί αποζημίωσης του Κώδικα, εφαρμόζονται και υπέρ των αλλοδαπών, εφόσον στην πατρίδα τους αναγνωρίζεται παρόμοιο δικαίωμα αποζημίωσης για τους Έλληνες

² Πέτρος Παπαδάτος, «Η αποζημίωση των θυμάτων του εγκλήματος από την Πολιτεία», Έκδοση Αντ. Ν. Σάκκουλα, 1981, σελ. 45.

πολίτες, και το γεγονός αυτό ανακοινώθηκε με γνωστοποίηση του Υπουργείου Δικαιοσύνης καταχωρισμένη στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως.

Λόγοι για τους οποίους το δημόσιο δεν υποχρεούτο σε αποζημίωση ήταν η «υπαιτιότητα» του προσώπου στην καταδίκη ή προσωρινή κράτησή του (πρόθεση ή βαριά αμέλεια), ο «πολύ ανέντιμος ή ανήθικος» χαρακτήρας της αξιόποινης πράξης, η στέρηση των πολιτικών δικαιωμάτων του προσώπου κατά τον χρόνο διάπραξης της πράξης για την οποία μετέπειτα αθώθηκε, η επιβολή περιορισμών διαμονής ή η προηγούμενη καταδίκη σε ποινή βαρύτερη από τη φυλάκιση σε συνδυασμό με την μη πάροδο τριετίας από την έκτισή της έως την προσωρινή του κράτηση (άρθρο 535 Κ.Π.Δ.).

Σχετικά με τη διαδικασία χορήγησης του δικαιώματος αποζημίωσης, τα άρθρα 536 – 539 Κ.Π.Δ. προέβλεπαν μια ιδιαιτέρως πολύπλοκη και χρονοβόρα διαδικασία, ικανή να αποθαρρύνει οποιονδήποτε ξαναβρήκε την ελευθερία του μετά από μια άδικη καταδίκη ή προφυλάκιση από την εμπλοκή του για την διεκδίκηση αποζημίωσης.

Σύμφωνα με το άρθρο 536, αρμόδιο να αποφασίσει για την υποχρέωση του δημοσίου προς αποζημίωση, ήταν το εκδόν την απόφαση για τη συγκεκριμένη απόφαση δικαστήριο, μετά από προφορική αίτηση του αθωθέντος ή και αυτεπαγγέλτως. Με την ίδια απόφαση, το Δικαστήριο μπορούσε να αποφανθεί ότι η καταδίκη ή η προσωρινή κράτηση δεν οφείλεται σε παράνομη ενέργεια των δικαστών που την επέβαλαν, στην περίπτωση, δε, αυτή, το ίδιο ζήτημα δεν μπορούσε να κριθεί μεταγενέστερα από κανένα άλλο δικαστήριο. Η απόφαση σχετικά με την υποχρέωση αποζημίωσης δεν υπόκειτο σε κανένα ένδικο μέσο και έπαυε να ισχύει με την εξαφάνιση της απόφασης για την κύρια ποινική υπόθεση. Εάν η ποινική υπόθεση δικαζόταν και πάλι επειδή έγινε δεκτό ένδικο μέσο, το δικαστήριο που επιλήφθηκε αποφασίζει και για την υποχρέωση του δημοσίου για αποζημίωση.

Προβλεπόταν επίσης η δυνατότητα μεταγενέστερης υποβολής αιτήσεως για αποζημίωση. Η αίτηση παραδίδεται στον εισαγγελέα του ανωτέρω δικαστηρίου μέσα σε ανατρεπτική προθεσμία 48 ωρών από την απαγγελία της απόφασης στο ακροατήριο και 8 ημερών από την κοινοποίηση του απαλλακτικού βουλεύματος στον προσωρινώς κρατηθέντα ή της απαλλακτικής απόφασης που εκδόθηκε ερήμην του. Η αίτηση εισάγεται στο δικαστήριο μέσα στην επόμενη εργάσιμη ημέρα από την εγχείρισή της, που συγκαλείται εκτάκτως και ειδικώς για τον σκοπό αυτό και συντίθεται από τους ίδιους κατά προτίμηση δικαστές, οι οποίοι αποφάσισαν για την

ποινική υπόθεση. Τέλος, απόφαση, η οποία αναγνωρίζει την υποχρέωση του δημοσίου σε αποζημίωση και εξεδόθη κατά παράβαση των ανωτέρω οριζομένων, είναι άκυρη και δεν έχει ισχύ ενώπιον οποιουδήποτε δικαστή.

Το δεύτερο στάδιο για να λάβει ο δικαιούχος την αποζημίωσή του, αποτελούσε η προσφυγή πλέον και στα πολιτικά δικαστήρια (άρθρο 539 Κ.Π.Δ.). Αφού αναγνωριζόταν σύμφωνα με τα παραπάνω η υποχρέωση του δημοσίου προς αποζημίωση, ο αθωωθείς έπρεπε να εγείρει αγωγή ενώπιον των πολιτικών δικαστηρίων (δεν επανεξεταζόταν η υποχρέωση) μέσα σε δύο χρόνια από τότε που η ποινική απόφαση έγινε αμετάκλητη. Αντικείμενο της αξίωσης (άρθρο 540) είναι κάθε ζημία που επήλθε στην περιουσιακή κατάσταση του προσωρινώς κρατηθέντος ή καταδικασθέντος άδικα από την εκτέλεση της ποινής ή της προσωρινής κράτησης, ολικά ή μερικά. Επιπλέον, αναγνωρίζεται και χρηματική ικανοποίηση, της οποίας το ποσό καθορίζεται κατά την κρίση του δικαστηρίου, όχι όμως κατώτερη από διακόσιες (!) δραχμές την ημέρα. Οι δικαιούμενοι σε διατροφή αποζημιώνονται, αν και εφόσον υπέστησαν ζημία από τη στέρηση αυτή λόγω της εκτέλεσης της ποινής ή της προσωρινής κράτησης του υπόχρεου σε διατροφή τους.

Τέλος, πολύ σημαντική ήταν η διάταξη του άρθρου 541 Κ.Π.Δ., σύμφωνα με την οποία, *«Έως το ποσό της αποζημίωσης που πληρώθηκε, το δημόσιο υποκαθίσταται αυτοδικαίως στα δικαιώματα του ζημιωμένου, ως ειδικός διάδοχος, εναντίον οποιουδήποτε που με παράνομη ενέργεια έγινε αίτιος να καταδικασθεί ή προσωρινά να κρατηθεί αυτός που ζημιώθηκε. Εναντίον του δικαστή ή του ανακριτικού υπαλλήλου γίνεται τούτο σύμφωνα με τις διατάξεις για την αγωγή κακοδικίας»*.

Οι ανωτέρω διατάξεις του προϊσχύσαντος Κώδικα Ποινικής Δικονομίας, σε συνδυασμό με την «παρεξηγημένη» θεώρηση της φύσης του δικαιώματος αυτού, κατέστησαν στην πράξη την συνταγματική πρόβλεψη αποζημίωσης των αδίκως καταδικασθέντων ή προφυλακισθέντων απραγματοποίητη. Τα ποινικά δικαστήρια, οδηγούμενα προφανώς από μια υπερβολική προσήλωση στα ταμειακά συμφέροντα του κράτους (κριτήριο που δεν προβλέπει ο Κώδικας Ποινικής Δικονομίας), χαρακτήριζαν σχεδόν στερεότυπα την προφυλάκιση ως δικαιολογημένη και απέρριπταν την υποχρέωση του κράτους προς αποζημίωση³. Ωστόσο, ο βασικός λόγος στον οποίο οφειλόταν η απροθυμία των δικαστών να επιδικάσουν τη σχετική αποζημίωση, ήταν η διάταξη του άρθρου 541 Κ.Π.Δ., με την οποία προβλεπόταν ότι

³ Π.Δ. Δαγτόγλου, *«Ατομικά και Κοινωνικά Δικαιώματα, Α'»*, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, 1991, σελ. 279.

το Δημόσιο υποκαθίσταται αυτοδικαίως στα δικαιώματα του ζημιωθέντος ως ειδικός του διάδοχος μέχρι το ποσό της αποζημίωσης που πληρώθηκε, εναντίον οποιουδήποτε, ο οποίος έγινε υπαίτιος της καταδίκης ή της προσωρινής κράτησης με παράνομη ενέργεια και εναντίον του δικαστή ή ανακριτικού υπαλλήλου σύμφωνα με τις διατάξεις για την αγωγή κακοδικίας. Με τη διάταξη αυτή, προέκυπτε εμφανώς το ενδεχόμενο επιδίκασης του ποσού της αποζημίωσης εις βάρος των δικαστών που επέβαλαν την καταδίκη ή την προσωρινή κράτηση. Ήταν λοιπόν ευνόητο, γιατί οι δικαστές απέφευγαν να επιδικάζουν αντίστοιχες αποζημιώσεις, ώστε να μην υπάρχει κίνδυνος εφαρμογής της ανωτέρω διάταξης εις βάρος συναδέλφων τους, αλλά και προς εξασφάλιση της δικαστικής ανεξαρτησίας⁴.

Εξίσου σημαντικό ρόλο στη ματαίωση υλοποίησης της συνταγματικής επιταγής του άρθρου 7 παρ. 4 Σ., ήταν η συνήθης κρίση του Δικαστηρίου ότι αυτός που καταδικάστηκε ή κρατήθηκε προσωρινά έγινε από βαρεία αμέλεια (συν)υπαίτιος της κράτησης ή καταδίκης του, κατά το άρθρο 535 παρ. 1 Κ.Π.Δ.⁵. Περαιτέρω, η ανάγκη προσφυγής στα πολιτικά δικαστήρια για τη διεκδίκηση του ποσού της αποζημίωσης, μόνο κατανάλωση άσκοπου χρόνου και δαπάνης προσέφερε στον αιτούντα, τη στιγμή μάλιστα, που το αστικό δικαστήριο δεσμευόταν από την απόφαση του ποινικού δικαστηρίου για την υποχρέωση αποζημίωσης που βάρυνε το δημόσιο.

III. Στο σημείο αυτό θα πρέπει να γίνει αναφορά στις αντίστοιχες διατάξεις της Ευρωπαϊκής Σύμβασης των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, η οποία στο άρθρο 5, κατοχυρώνει το δικαίωμα ελευθερίας και ασφάλειας. Η παράγραφος του 5 παρ. 5 ορίζει ότι «καθένας, ο οποίος υπήρξε θύμα σύλληψης ή κράτησης σε αντίθεση με τις προβλέψεις του άρθρου αυτού έχει δικαίωμα επανορθώσεως».

Το δικαίωμα επανορθώσεως προϋποθέτει δηλαδή ότι διαπιστώθηκε, είτε από τα εθνικά όργανα είτε από το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο, παραβίαση των λοιπών παραγράφων του άρθρου 5. Στην απόφασή του Sakik και λοιποί κατά Τουρκίας, το Δικαστήριο έθεσε δύο προϋποθέσεις για τη συμφωνία του δικαίου εν γένει των συμβαλλομένων κρατών προς τις απαιτήσεις του άρθρου 5 παρ. 5. Απαίτησε όπως η επανόρθωση καλύπτει όχι μόνο τις παράνομες κατά το εθνικό δίκαιο κρατήσεις, αλλά

⁴ Αργύριος Καρράς, «Ποινικό Δικονομικό Δίκαιο», Δεύτερη Έκδοση, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, 1998, σελ. 888.

⁵ Κώστας Χρυσόγονος, «Ατομικά και Κοινωνικά Δικαιώματα», 2^η Έκδοση Αναθεωρημένη & Συμπληρωμένη, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, 2002, σελ. 230.

και αυτές που είναι *αντικανονικές εν όψει των ρυθμίσεων του άρθρου 5 της Συμβάσεως*. Επιπλέον, απαιτήσε όπως αποδεικνύεται η *πραγματικότητα του ένδικου μέσου της επανορθώσεως* μέσω της προσκομίσεως ενώπιόν του στοιχείων εκ των οποίων να προκύπτει ότι χορηγήθηκε πράγματι επανόρθωση, σε ανάλογες περιπτώσεις, μέσω του επικαλούμενου ένδικου μέσου⁶.

Το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο σε δύο περιπτώσεις καταδίκασε την Ελλάδα για παραβίαση του άρθρου 6 παρ. 1 της ΕΣΔΑ λόγω της μη επιδικάσεως αποζημιώσεως από τα ελληνικά δικαστήρια στους αθωωθέντες.

Στην πρώτη υπόθεση, Γεωργιάδης κατά Ελλάδα⁷, ο προσφεύγων, Μάρτυρας του Ιεχωβά, αρνούμενος να καταταγεί στο στρατό, επικαλούμενος τις θρησκευτικές του πεποιθήσεις, παραπέμφθηκε σε δίκη τρεις φορές για το αδίκημα της ανυπακοής, προφυλακίσθηκε ισάριθμες φορές, και τελικά αθώωθηκε από το στρατοδικείο χωρίς να του επιδικασθεί αποζημίωση, καθώς το Δικαστήριο έκρινε ότι η κράτησή του οφειλόταν σε δική του βαριά αμέλεια κατά τα οριζόμενα στο προϊσχύσαν άρθρο 535 παρ. 1 του Κ.Π.Δ. Το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο δέχθηκε ότι εφαρμόζεται εν προκειμένω το άρθρο 6 παρ. 1 της ΕΣΔΑ, διότι αν και προϋπόθεση για την επιδίκαση αποζημιώσεως είναι η αθώωση από ποινικό δικαστήριο, η οποία ρυθμίζεται από το δημόσιο δίκαιο, το δικαίωμα αποζημιώσεως που ερείδεται στις ποινικές διατάξεις είναι από την ίδια του τη φύση αστικό δικαίωμα και έχει τα τυπικά ιδιωτικού δικαίου χαρακτηριστικά.

Περαιτέρω, ασχολούμενο με την ουσία της παραβάσεως του άρθρου 6 παρ. 1 της ΕΣΔΑ, το ΕΔΔΑ έκρινε ότι μπορεί μεν ο προσφεύγων να μην ζήτησε την καταβολή αποζημιώσεως, όμως οι σχετικές αυτεπάγγελτες αποφάσεις των στρατοδικείων στην ουσία του αφαίρεσαν κάθε δυνατότητα να υποβάλει ανάλογο αίτημα. Περαιτέρω, τα εθνικά δικαστήρια έπρεπε να παράσχουν περισσότερο εμπειρισταωμένη αιτιολογία από την αυτολεξεί επανάληψη του άρθρου 535 παρ. 1 περί «βαριάς αμέλειας», η οποία δεν επιδέχεται ακριβή ορισμό και συνεπάγεται την αξιολόγηση πραγματικών δεδομένων. Με τα δεδομένα αυτά, το Δικαστήριο δέχθηκε παραβίαση του άρθρου 6 παρ. 1 ΕΣΔΑ.

⁶ Ιωάννης Σαρμάς, «Κράτος και Δικαιοσύνη, Ελευθερία με υπεροχή του Δικαίου, Η Νομολογία του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Δικαιωμάτων του Ανθρώπου», Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, 2003, σελ. 470-471.

⁷ Υπόθεση Γεωργιάδης κατά Ελλάδα, απόφαση της 29.5.1997, ΕΕΕυρΔ 3, σελ. 1998.

Στην δεύτερη υπόθεση, Καρακάσης κατά Ελλάδας⁸, ασκήθηκε ποινική δίωξη κατά του προσφεύγοντος για ηθική αυτουργία σε απάτη και έκδοση ακάλυπτης επιταγής και διετάχθη η προφυλάκισή του, όμως αυτός απέφυγε τη σύλληψη. Αργότερα συνελήφθη, προφυλακίσθηκε, αίτημα προσωρινής απολύσεώς του απορρίφθηκε και παραπέμφθηκε να δικασθεί ενώπιον του Τριμελούς Εφετείου Αθηνών. Το Δικαστήριο τελικά αθώωσε τον κατηγορούμενο και αποφάσισε ότι δεν έπρεπε να αποζημιωθεί για το χρονικό διάστημα που έμεινε προφυλακισμένος.

Το ΕΔΔΑ υπενθύμισε ότι σύμφωνα με την απόφαση στην υπόθεση Γεωργιάδης κατά Ελλάδας, το άρθρο 533 παρ. 2 Κ.Π.Δ. δημιουργεί ένα δικαίωμα για αποζημίωση σε κάποιον που προφυλακίσθηκε στην περίπτωση που θα αθωωθεί, το δικαίωμα, δε, αυτό έχει αστικό χαρακτήρα. Επί της ουσίας το δικαστήριο έκρινε, ότι το Εφετείο Αθηνών απεφάνθη *proprio motu* στο θέμα της αξίωσης για αποζημίωση χωρίς να καλέσει τον προσφεύγοντα να υποβάλει τις παρατηρήσεις του. Σύμφωνα με το εσωτερικό δίκαιο, δεν υπήρχε η δυνατότητα για τον προσφεύγοντα να προσβάλει αυτήν την απόφαση. Κατά συνέπεια υπήρξε παραβίαση του άρθρου 6 παρ. 1 της ΕΣΔΑ, στο σημείο που το Εφετείο δεν επέτρεψε στον προσφεύγοντα να ακουσθεί.

Ο προσφεύγων ισχυρίσθηκε ότι αδυνατούσε να παρουσιάσει οποιαδήποτε απόδειξη για την οικονομική ζημιά, την οποία υπέστη, όσον αφορά, δε, την μη περιουσιακή βλάβη, ζήτησε αποζημίωση ύψους 200 εκ. δραχμών. Το ΕΔΔΑ του επεδίκασε ως αποζημίωση για μη περιουσιακή βλάβη, το ποσό των 2 εκ. δραχμών.

Το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο στην παρούσα απόφαση, με εναργή τρόπο έκρινε ότι καμία απόφαση Δικαστηρίου δεν δύναται να λαμβάνεται χωρίς την προηγούμενη ακρόαση του ενδιαφερομένου, διαδικασία που αμφιβόλως εξασφαλίζεται από τις τότε ισχύουσες διατάξεις του Κ.Π.Δ. Περαιτέρω, το Δικαστήριο απερίφραστα καταδικάζει ως αντικείμενη στις εγγυήσεις του άρθρου 6 παρ. 1 ΕΣΔΑ περί δίκαιης δίκης, την πρακτική των ελληνικών Δικαστηρίων να απορρίπτουν το αίτημα περί επιδικάσεως αποζημίωσης με την επανάληψη της διατύπωσης του άρθρου 535 παρ. 1, το οποίο απαλλάσσει το Δημόσιο από την υποχρέωση αποζημίωσης, σε περίπτωση που συντρέχει στο πρόσωπο του αιτούντος βαριά αμέλεια, χωρίς καμία ειδικότερη αιτιολογία της άρνησης αυτής⁹.

⁸ Υπόθεση Καρακάσης κατά Ελλάδας, απόφαση της 17.10.2000, ΠοινΔικ 2/2001, σελ. 156, με παρατηρήσεις Δημητρίου Ζημιανίτη.

IV. Ο Ν. 2915/2001 ήρθε να διορθώσει πολλά από τα ανωτέρω μειονεκτήματα των διατάξεων για την επιδίκαση των αδίκως ή παρανόμως καταδικασθέντων ή προφυλακισθέντων. Βασικός στόχος των νέων ρυθμίσεων, σύμφωνα με την Εισηγητική Έκθεση του νόμου¹⁰, αποτελεί το να γίνουν εφαρμόσιμες οι σχετικές διατάξεις, αναγνωρίζοντας έτσι την αποτυχία των προηγούμενων ρυθμίσεων. Χαρακτηριστικά αναφέρεται ότι «Είναι γνωστό ότι οι ισχύουσες διατάξεις του Κώδικα για το θέμα αυτό, λόγω της απαρχαιωμένης δομής τους και των ασφυκτικών περιθωρίων του νόμου, ελάχιστα έχουν τύχει πρακτικής εφαρμογής. Και τούτο μολονότι η σημασία του θέματος προβλέπεται ρητά και εμφαντικά τόσο από το Σύνταγμά μας (άρθρο 7 παρ. 4), όσο και από σειρά διεθνών συμβάσεων που έχει επικυρώσει και η χώρα μας (άρθρα 5 παρ. 5 ΕΣΔΑ, 9 παρ. 5 και 14 παρ. 6 Διεθνούς Συμφώνου Ο.Η.Ε. για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα: ν. 2462/1997). Αποτέλεσμα είναι να υπάρχει ήδη πλειάδα καταδικών σε βάρος της χώρας μας από το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και να διασύρεται η Ελλάδα διεθνώς. Οι τροποποιήσεις που γίνονται στις ισχύουσες διατάξεις στοχεύουν να καταστήσουν δικαιότερες και απλούστερες αφ' ενός τις ουσιαστικές προϋποθέσεις για την αναγνώριση ή/και την επιδίκαση μιας τέτοιας αποζημίωσης και αφ' ετέρου τις δικονομικές προϋποθέσεις για την άσκηση του αντίστοιχου δικαιώματος αποζημίωσης».

Στα πλαίσια λοιπόν αυτά, επήλθαν οι ακόλουθες τροποποιήσεις: οι κατηγορίες των δικαιουμένων σε αποζημίωση αποσαφηνίστηκαν με τη νέα διατύπωση του άρθρου 533 Κ.Π.Δ. το οποίο πλέον ορίζει ότι αυτοί που δικαιούνται να ζητήσουν αποζημίωση είναι α) οι προσωρινά κρατηθέντες που αθώθηκαν αμετάκλητα με βούλευμα ή απόφαση Δικαστηρίου, β) οι κρατηθέντες με καταδικαστική απόφαση, η οποία μετέπειτα εξαφανίστηκε αμετάκλητα συνεπεία ενδίκου μέσου, και γ) οι καταδικασθέντες και κρατηθέντες, που αθώθηκαν με δικαστική απόφαση ύστερα από επανάληψη της διαδικασίας.

Το πιο σημαντικό είναι ότι στις νέες διατάξεις αντικαταστάθηκαν οι λόγοι αποκλεισμού της επιδίκασης αποζημίωσης από το εάν ο καταδικασθείς ή προσωρινά κρατηθείς έγινε από πρόθεση παραίτιος της καταδίκης ή της προσωρινής κράτησης. Έτσι απαλείφθηκαν οι προϋποθέσεις της «βαριάς αμέλειας» ή της «ανεντιμότητας ή ανηθικότητας» της πράξης, όροι εξαιρετικά αόριστοι, υποκείμενοι στο ενδεχόμενο αυθαίρετης ερμηνείας, που δεν μπορούσε να αποκλεισθεί, ιδίως όταν

¹⁰ Νόμος 2915 της 29.5.2001 «Επιτάχυνση της τακτικής διαδικασίας ενώπιον των πολιτικών δικαστηρίων και λοιπές δικονομικές διατάξεις», ΝοΒ 2001, σελ. 1323.

από την εφαρμογή τους εξαρτάται η καταβολή αποζημίωσης εκ μέρους του δημοσίου¹¹. Σύμφωνα και με την Εισηγητική Έκθεση του ν. 2915/2001, οι ανωτέρω περιορισμοί στο δικαίωμα της αποζημίωσης «δεν έχουν πλέον θέση σε ένα κράτος δικαίου όπου, αντίστοιχα, ο κατηγορούμενος δικαιούται, προκειμένου να υπερασπίσει τον εαυτό του, ακόμη και να ψεύδεται ή να σιωπά, όπου το τεκμήριο της αθωότητας – έστω και για «ανέντιμους» κατηγορουμένους, σύμφωνα με την αόριστη και ηθικά φορτισμένη διατύπωση του ισχύοντος δικαίου – αποτελεί κρηπίδωμα της έννομης τάξης και όπου, αν δεν υπάρχει βάσιμη απόδειξη ενοχής, δεν μπορεί κανείς να κατηγορηθεί ούτε βέβαια να καταδικασθεί».

Το νέο άρθρο 536 Κ.Π.Δ. ορίζει ότι πριν αποφανθεί για την αποζημίωση, το Δικαστήριο που εξέδωσε την απόφαση, θα πρέπει να ακούσει τον αιτούντα και τον εισαγγελέα. Ορίστηκε κατώτατο όριο για την κατ' αποκοπή ημερήσια αποζημίωση, η οποία δεν μπορεί να είναι κατώτερη από 8,804 ευρώ ούτε ανώτερη από 29,347 ευρώ την ημέρα. Το σημαντικό είναι ότι το ποινικό δικαστήριο έχει την δυνατότητα όχι μόνο να αποφανθεί για την υποχρέωση αποζημίωσης του δημοσίου αλλά και να την επιδικάσει, απόφαση, η οποία πλέον υπόκειται και αυτοτελώς σε ένδικα μέσα. Σε περίπτωση που το ποινικό δικαστήριο αναγνωρίζει απλώς την ανωτέρω υποχρέωση χωρίς να επιδικάσει την αποζημίωση, ή η επιδικασθείσα αποζημίωση κριθεί ανεπαρκής, ο αθωωθείς μπορεί να στραφεί, με την ταχεία διαδικασία των εργατικών διαφορών στα πολιτικά δικαστήρια, αποδεικνύοντας σε αυτά, και επιζητώντας κάθε επιπλέον ζημία ή/και ηθική βλάβη που προκλήθηκε εις βάρος του από την εκτέλεση της ποινής ή της προσωπικής κράτησης.

Επίσης επιλύεται το σοβαρό πρόβλημα της ευθύνης των δικαστικών λειτουργιών. Το νέο άρθρο 541 εδ. β' Κ.Π.Δ. ορίζει πλέον, ότι «Οι δικαστικοί λειτουργοί που λαμβάνουν τις αποφάσεις τους σύμφωνα με το νόμο δεν ευθύνονται για καταδίκη ή προσωρινή κράτηση που επέβαλαν, εκτός αν δεν ενήργησαν στα πλαίσια των καθηκόντων τους και θεμελιώνεται εις βάρος τους ποινικό αδίκημα». Η νέα αυτή ρύθμιση θα αποφορτίσει τους δικαστές από την απροθυμία να «καταλογίσουν» ευθύνες σε συναδέλφους τους και θα καταστήσει το δικαίωμα χορήγησης αποζημίωσης σαφώς, περισσότερο εφαρμόσιμο στην πράξη.

Τέλος, προβλέπεται η εφαρμογή όλων των ανωτέρω διατάξεων αυτομάτως και ανεξαιρέτως και υπέρ των αλλοδαπών ή ανιθαγενών, χωρίς να χρειάζεται να

¹¹ Οπ. π. υποσημ. 1 σελ. 60.

συντρέχει η προϋπόθεση της αμοιβαιότητας. Η μεταβολή αυτή ήταν επιβεβλημένη, προκειμένου να υπάρξει εναρμόνιση με την επιταγή του άρθρου 5 παρ. 2 του Συντάγματος, η οποία ορίζει ότι «όλοι όσοι βρίσκονται στην Ελληνική Επικράτεια απολαμβάνουν την απόλυτη προστασία της ζωής, της τιμής και της ελευθερίας τους, χωρίς διάκριση εθνικότητας, φυλής, γλώσσας, και θρησκευτικών ή πολιτικών πεποιθήσεων»¹².

V. Οι νέες διατάξεις του ΚΠΔ σχετικά με το δικαίωμα αποζημίωσης των αδίκως καταδικασθέντων ή παρανόμως κρατηθέντων κρίνονται σε γενικές γραμμές ικανοποιητικές. Διορθώνουν σε πολλά σημεία τη νομοτεχνική πολυπλοκότητα, την ασάφεια και αοριστία και την δικαιοπρακτική ανεπάρκεια των προηγούμενων ρυθμίσεων, οι οποίες καθιστούσαν ουσιαστικά ανεφάρμοστο το θεσμό. Η επιδίκαση αποζημίωσης πέρα από τους πρακτικούς λόγους που αφορούν την στέρηση των εισοδημάτων του ατόμου λόγω της στέρησης της ελευθερίας του, υπηρετεί και έναν ουσιαστικότερο και βαθύτερο σκοπό, που είναι η υποχρέωση της πολιτείας να αντιμετωπίζει με εξαιρετική προσοχή και τον δέοντα σεβασμό τις περιπτώσεις ποινικού κολασμού, που οδηγούν στην αποστέρηση του υπέρτατου αγαθού της προσωπικής ελευθερίας, ιδίως, μάλιστα σε περιπτώσεις, όπου η στέρηση αυτή είναι αποτέλεσμα λαθεμένων, έστω και ακούσιων, χειρισμών των δικαστικών οργάνων και των οργάνων απονομής της δικαιοσύνης.

¹² Λάμπρος Μαργαρίτης, «Η αποζημίωση εκείνων που κρατήθηκαν και μετέπειτα αθωώθηκαν και ο πρόσφατος νόμος 2915/2001: Μία πρώτη προσέγγιση των νέων προβλέψεων», ΠοινΔικ 7/2001, σελ. 751.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- ◆ **Δαγτόγλου Π.Δ.**, *«Ατομικά και Κοινωνικά Δικαιώματα, Α'»*, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, 1991.
- ◆ **Ζημιανίτης Δημήτριος**, *Παρατηρήσεις στην Υπόθεση Καρακάσης κατά Ελλάδας, Απόφαση του ΕΔΔΑ 17.10.2000*, ΠοινΔικ 2/1001, σελ. 156.
- ◆ **Καρράς Αργύριος**, *«Ποινικό Δικονομικό Δίκαιο»*, Δεύτερη Έκδοση, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, 1998.
- ◆ **Μαργαρίτης Λάμπρος**, *«Η αποζημίωση εκείνων που κρατήθηκαν και μετέπειτα αθωώθηκαν και ο πρόσφατος νόμος 2915/2001: Μία πρώτη προσέγγιση των νέων προβλέψεων»*, ΠοινΔικ 7/2001, σελ. 750.
- ◆ **Μανωλεδάκης Ιωάννης**, σε: *«Ερμηνεία του Συντάγματος»*, Γιώργος Κασσιμάτης – Κώστας Μαυριάς, Τόμος Α', Δεύτερη Έκδοση, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, 2003.
- ◆ **Παπαδάτος Πέτρος**, *«Η αποζημίωση των θυμάτων του εγκλήματος από την Πολιτεία»*, Έκδοση Αντ. Ν. Σάκκουλα, 1981.
- ◆ **Σαρμάς Ιωάννης**, *«Κράτος και Δικαιοσύνη, Ελευθερία με Υπεροχή του Δικαίου, Η Νομολογία του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Δικαιωμάτων του Ανθρώπου»*, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, 2003.
- ◆ **Χρυσόγονος Κώστας**, *«Ατομικά και Κοινωνικά Δικαιώματα»*, 2^η Έκδοση Αναθεωρημένη & Συμπληρωμένη, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, 2002.